

УДК 780.7

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Ткачук С.М., викладач методики музичного виховання
Луцький педагогічний коледж

Шахрай О.М., викладач фортепіано
Луцький педагогічний коледж

Стаття розглядає проблему розвитку творчого мислення учнів початкових класів у процесі проведення уроків музичного мистецтва. Розкриваються закономірності розвитку творчості; виділяються проблеми, пов'язані з процесом розвитку творчого мислення молодших школярів. З'ясовуються вимоги до підготовки вчителя в питаннях розкриття творчого потенціалу учнів. Визначається роль імпровізації як одного із засобів розвитку творчого мислення та творчої активності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти на уроках музичного мистецтва. На основі аналізу наукових джерел автори пропонують найбільш дієві форми та методи розвитку творчого мислення учнів початкових класів.

Ключові слова: *творче мислення, творча діяльність, творчі здібності, музичне мистецтво, музична творчість, учні початкових класів, імпровізація, види імпровізації.*

Статья рассматривает проблему развития творческого мышления учащихся начальных классов в процессе проведения уроков музыкального искусства. Раскрываются закономерности развития творчества; выделяются проблемы, связанные с процессом развития творческого мышления младших школьников. Выясняются требования к подготовке учителя в вопросах раскрытия творческого потенциала учащихся. Определяется роль импровизации как одного из средств развития творческого мышления и творческой активности учащихся начальных классов учреждений общего среднего образования на уроках музыкального искусства. На основе анализа научных источников авторы предлагают наиболее действенные формы и методы развития творческого мышления учащихся начальных классов.

Ключевые слова: *творческое мышление, творческая деятельность, творческие способности, музыкальное искусство, музыкальное творчество, ученики начальных классов, импровизация, виды импровизации.*

Tkachuk S.M., Shakhrai O.M. THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN MUSIC ARTISTIC STUDIES

The article considers the problem of developing the creative thinking of elementary school students in the process of conducting music art lessons. Patterns of creativity development are revealed; Problems related to the process of development of creative thinking of junior pupils are highlighted. Requirements for the teacher's training on the disclosure of students' creative potential are being clarified. The role of improvisation as one of the means of development of creative thinking and creative activity of elementary school students of general secondary education institutions at musical art lessons is determined. On the basis of the analysis of scientific sources, the authors offer the most effective forms and methods of developing the creative thinking of elementary school students.

Key words: *creative thinking, creative activity, creative ability, musical art, musical creativity, elementary school students, improvisation, types of improvisations.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти розробка нових педагогічних технологій у навчанні й вихованні викликана необхідністю формування естетично й емоційно розвиненої, творчої, висококультурної особистості. Серед предметів естетичного циклу, що вивчаються в закладах загальної середньої освіти, значний виховний та творчий потенціал має музичне мистецтво.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Психологічні основи творчості, механізм творчого мислення, уява, фантазія, інтуїція, неусвідомлена психіч-

на активність, співвідношення чуттєвого та раціонального у творчому процесі розкриваються в працях відомих психологів: Л. Виготського, О. Леонтьєва, В. Моляко, В. Рибалка, С. Рубінштейна та ін.

У наукових працях В. Біблера, Л. Виготського, Л. Масол, А. Матюшкіна, Б. Неменського, Г. Падалки, Л. Руденко, О. Рудницької та ін. підкреслюється, що мистецтво збагачує свідомість учнів прикладами високого гуманізму, формує стійку системну цінностей у процесі творчої діяльності і породжує прагнення до творчої самореалізації.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування головних аспектів дитячої музичної творчості та виявлення успішних практичних умов для розвитку творчого мислення учнів початкових класів закладу загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку освіти однією з важливих проблем педагогічної науки є формування гармонійно розвинутої, активної і творчої особистості. Нова українська школа, використовуючи передові педагогічні засоби, має підготувати учня до входження в самостійне доросле життя, забезпечити його необхідними знаннями та вміннями, сприяти найбільш повній реалізації потенційних можливостей у навчанні та праці. Саме тому проблема формування і розвитку творчого мислення учнів стає сьогодні особливо актуальною. Вона вимагає максимальної мобілізації внутрішніх можливостей і вчителя, і учня, педагогічної підтримки кожного школяра, його творчих можливостей і потреб [6, с. 46].

Творче мислення – це оригінальність і незвичність висловлюваних ідей, прагнення до інтелектуальної новизни у вирішенні завдання (проблеми), здатність бачити предмет (можливості його використання) під новим кутом зору і продукувати ідеї у невизначеній ситуації [4, с. 16].

У молодшому шкільному віці важлива роль належить самовираженню дітей через власну художньо-творчу діяльність. Враховуючи психофізіологічні особливості школярів цього віку, необхідно залучати їх до творчої діяльності в музичному, образотворчому, театральному та інших видах мистецтва.

Саме творчі завдання в процесі слухання музики, хорового співу, гри на дитячих музичних інструментах тренують і розвивають пам'ять, мислення, слух, активність, спостережливість, цілеспрямованість, логіку, інтуїцію. Творчість пов'язана із самостійними діями, з умінням оперувати знаннями, навичками, застосовувати їх в нових видах стереотипних уявлень.

Щоб завдання мали цілеспрямований, активний і емоційний характер, необхідний різноманітний комплекс педагогічних впливів, які полягають у:

1) особливому принципі підходу до відбирання музичного матеріалу для уроку;

2) використанні спеціальних форм роботи, що сприяють створенню на уроці атмосфери активності, зацікавленості, природності;

3) виборі прийомів демонстрації зразків творчості у зв'язку з різноманітними видами музичної діяльності школярів на уроці;

4) різноманітній музично-художній імпровізації самого педагога, якої на уроці повинно бути не менше, ніж імпровізації учнів;

5) розробці серій творчих завдань і найбільш ефективних форм їх постановки перед дітьми;

6) надходженні можливості вводити дитячу імпровізацію в урок, не перенавантажуючи його, за умов відповідного ускладнення творчих завдань від заняття до заняття;

7) постановці найбільш раціональних шляхів внутрішньої взаємодії видів діяльності на кожному уроці, виходячи з основної теми заняття [3, с. 28].

Одним із цікавих і корисних видів дитячої музичної творчості є імпровізація (від латинського *improvisus* – несподіваний, раптовий). Це особливий вид художньої діяльності, коли щось створюють безпосередньо під час виконання роботи.

Витоки імпровізації в професійному мистецтві сягають народної творчості. З прадавніх часів в різних народів існували особливі категорії співців-імпровізаторів (давньогрецькі аеди, західноєвропейські шпільмани, російські розповідачі билин, українські кобзарі, казахські і киргизькі акини та ін.). У професійному мистецтві найбільший розвиток отримали поетичні, музичні і хореографічні імпровізації. Поетичні імпровізації зазвичай виконуються на задану тему.

Слід сказати, що психологія музичної імпровізації майже не вивчена. Сучасними вченими В. Краєвським, М. Скаткіним, І. Лернером, О. Щолоковою доведено, що будь-яка творчість є процесом самої імпровізації. Музична імпровізація втілює в собі творче начало, активізує творчу активність виконавця.

Музичні імпровізації бувають різних видів. Найпоширенішими є співацькі й інструментальні. З практичного досвіду можна стверджувати, що одним із найулюбленіших занять молодших школярів є співацька імпровізація [2, с. 5]. Цінність імпровізації полягає в тому, що учні повинні навчитись створювати власні музичні побудови, уміти виражати в них свої думки, почуття та переживання.

Найпростіший вид імпровізації – це вокальна імпровізація. Така імпровізація переслідує дві мети: першу – вироблення інтонаційного і ладового слуху школярів, другу – розвиток творчої фантазії учнів початкових класів.

У статті «Про музично-творчі навички в дітей» Б. Асаф'єв писав, що головна мета співацької імпровізації – викликати в дітей «творчий музичний інстинкт», тобто

звернути їхню увагу на те, що вони співають і грають. Отже, відмовляючись від зайвого раціоналізму, автор порушує питання усвідомленого, аналітичного підходу до музики [1, с. 28].

На думку Б. Асаф'єва, допомогти сформулювати навички співацької імпровізації та розвинути творче мислення можуть завдання зі створення мелодії на заданий літературний текст [1, с. 40].

Перед вчителем поставлені непрості завдання, адже надзвичайно важливо створити учням умови для активного вираження себе у творчості, незалежно від їх індивідуальних можливостей. Школярі повинні відчувати на собі радість творіння, бо з творчістю пов'язаний емоційний відгук на музику. Такі можливості не може забезпечити тільки пісенне музикування, адже в молодших класах є чимала кількість дітей із «задовільними» чи «незадовільними» вокальними даними, зі слабкою координацією слуху і голосу, і для них процес пісенної імпровізації супроводжується певними труднощами. У цілях активізації різносторонніх творчих проявів молодших школярів рекомендується поряд із вокальною імпровізацією включати в заняття усні імпровізації.

Навчання імпровізації можна проводити як індивідуально, так і колективно, проте необхідно дотримуватися певних правил:

1) у випадку індивідуального навчання кількість учнів не повинна перевищувати трьох;

2) найкраще імпровізовані вправи слід виконувати по черзі (прийом естафети).

Колективна форма навчання зручна тим, що дозволяє учням слухати варіанти імпровізацій своїх однокласників, а також дозволяє вчителю практикувати ансамблеве музикування.

Найпростішими видами вокальної імпровізації можуть бути: мелодизація свого імені; музична відповідь на музичне запитання; продовження розпочатої вчителем мелодії і завершення її в тоніці заданої тональності, завершення мелодії «запитальними», «окличними», «незавершеними» інтонаціями [5, с. 19].

Для розвитку творчих здібностей учнів також доцільно використовувати ритмічні імпровізації (зміна ритму, темпу, динаміки виконання). Сюди віднесемо такі види імпровізації: ритмізація свого імені, ритмічна відповідь на ритмічне запитання, створення ритмічного супроводу до вивчених пісень.

На уроках музичного мистецтва можна надавати учням можливість імпровізувати маленькі фрагменти з опер у ролях

і вправи у формі ігор і мімічних сцен, які розвивають творчу уяву учнів, збагачують їх естетичний досвід, сприяють поглибленню інтересу до мистецтва. У спробах власної творчості закріплюється такий матеріал, як поняття про висоту і тривалість звуків, темп, динаміку, форму, розмір тощо.

Важливим стимулюючим чинником у розвитку навичок імпровізації учнів початкових класів є позакласні форми роботи, адже імпровізація і концертна діяльність тісно пов'язані між собою, тому потрібно дитячу імпровізацію виносити за межі класної аудиторії. На початковому етапі це можуть бути виступи перед батьками на класних зборах, де учні ілюструють заздалегідь підготовлені власні музичні імпровізації. З наукової точки зору це ще не можна назвати імпровізацією, але тут важлива психологічна адаптація до екстремальних умов концерту. Від неї в майбутньому буде залежати творчий розвиток молодших школярів [4, с. 17].

До позакласних форм, поруч із концертом, можна віднести музичні свята, казкові дійства, де школярі самостійно придумують імпровізаційні звороти в сюжеті та музиці.

Особлива форма імпровізацій – це конкурси імпровізації, які можуть складатися з кількох розділів: імпровізація на задану мелодію, фактуру, гармонійний зворот, літературне першоджерело тощо. Проте педагогу завжди слід пам'ятати, що у формуванні навичок імпровізації основними методами є практичні методи навчання.

Висновки. На підставі аналізу методичної літератури та практичного досвіду можна зробити висновки.

1. Учнівська музична творчість є органічним елементом різних видів музичної діяльності: співу, слухання музики, гри на дитячих музичних інструментах.

2. Творчий процес сприяє розвиткові в школярів мислення, уяви, спостережливості, активності, позитивних емоцій, а також спеціальних музичних здібностей, через те творчість у музичній діяльності має бути невід'ємним компонентом кожного уроку музичного мистецтва.

3. Процес керівництва учнівською музичною творчістю складний і суперечливий. Учитель має надавати школярам певну свободу, одночасно залучаючи їх до навчання – набування знань, умінь і навичок.

Подальші розвідки, на нашу думку, необхідно спрямувати на знаходження нових ефективних форм та методів розвитку творчого мислення учнів початкових класів засобами музики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. 2-е изд. М: Музыка, 2003. 268 с.
2. Зоц В., Коломієць Г. КТД – Колективна творча діяльність. Завуч. Наша вкладка. 2004. № 33. С. 1–8.
3. Казанцева І. Творча діяльність як засіб формування міцності знань учнів. Рідна школа. 2001. № 2. С. 28.
4. Лазаревська О.М., Науменко С. І. Творчість дитини і музичне виховання. Початкова школа. 1994. № 11. С. 16–18.
5. Митник О. Пізнавальні завдання для розвитку творчих здібностей. К., 2000. 48 с.
6. Опанасюк О.П. Музична творчість школярів: проблеми та перспектива розвитку методики (З додатками таблиць творчих завдань). Педагогічна думка. 2009. № 4. Львів: ЛОІППО. С. 45–64.
5. Mytnyk O. (2000) Piznavalni zavdannia dlia rozvytku tvorchykh zdibnostei [Cognitive tasks for the development of creative abilities]. K., 2000. 48 s.
6. Opanasiuk O.P. (2009) Muzychna tvorchist shkoliariv: problemy ta perspektyva rozvytku metodyky (Z dodatkamy tablyts tvorchykh zavdan). [Students' Musical Creativity: Problems and Prospects for the Development of Methodology]. Pedahohichna dumka. 2009. № 4. Lviv: LOIPPO. S. 45–64.